

kpt. dr Monika Wojakowska

Wydział Inżynierii Bezpieczeństwa Cywilnego

Szkoła Główna Służby Pożarniczej

lic. Monika Parada

Przemoc w rodzinie – kryzys autorytetu czy nieskuteczne kształtowanie bezpieczeństwa społeczności lokalnych

Abstrakt

Podstawą istnienia i rozwoju każdego państwa jest społeczeństwo. Aby mogło się rozwijać, państwo powinno stworzyć odpowiednie warunki ku temu – niezbędne minimum poziomu życia obywateli, uwzględniając podstawowe jego wyznaczniki, m.in. ochronę zdrowia, dostęp do edukacji czy wypoczynku itd.

Państwo jest gwarantem bezpieczeństwa jednostki i grup społecznych. Dlatego też relacja państwo – obywatel powinna opierać się na współpracy i dialogu, które możliwe są dzięki aktywizacji życia społeczności lokalnych. Jest to ogromne wyzwanie współczesności – rozwijanie umiejętności identyfikacji potrzeb społecznych oraz umiejętności artykułowania ich przez jednostki, przy jednoczesnym aktywnym udziale i odpowiedzialności władz publicznych, zwłaszcza lokalnych.

Uwzględniając powyższe, celem artykułu uczyniono wyjaśnienie zjawiska szerzącej się przemocy w rodzinie wraz z identyfikacją źródeł jej powstawania oraz konsekwencji w aspekcie bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Podjęto również próbę określenia zależności między zjawiskiem przemocy w rodzinie a rolą autorytetu władz lokalnych w procesie kształtowania kultury bezpieczeństwa społeczności lokalnych.

Zawarte w artykule treści są rezultatem przemyśleń, obserwacji, krytycznej analizy literatury oraz przeprowadzonych badań własnych.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo społeczne, przemoc w rodzinie, autorytet

Violence in the Family – The Crisis of Authority or Ineffective Shaping of the Local Community Safety

Abstract

The basis for the existence and development of each state is the society. However, for the society to develop, the state should create appropriate conditions for this – an indispensable

minimum standard of living for citizens, taking into account the basic determinants, including health protection, access to education or recreation e.t.c.

The state guarantees the safety of the individual and social groups. Therefore, the state-citizen relationship should be based on cooperation and dialogue, which are possible thanks to the activation of the life of local communities. It is a huge challenge for the present – developing the ability to identify the social needs and the skills of articulating them by individuals, while actively participating and the responsibility of public authorities, especially local .

Taking into account the above, the purpose of the article is to explain the phenomenon of the spreading of domestic violence along with the identification of its origins and consequences in terms of the safety of local communities. An attempt was made to determine the relationship between the phenomenon of domestic violence and the authority of local authorities in the process of shaping the safety culture of local communities.

The content included in the article is the result of reflection, observation, critical analysis of literature and own research.

Key words: social safety, violence in the family, authority

Wprowadzenie

Podstawą istnienia i rozwoju każdego państwa jest społeczeństwo. Rozwój społeczeństwa jest determinowany możliwościami i odpowiednimi warunkami, które stwarza państwo przez minimum poziomu życia obywateli, uwzględniając podstawowe jego wyznaczniki, tj. ochronę zdrowia, dostęp do edukacji czy wypoczynku. Zapewne z tego też względu dość częste jest utożsamianie bezpieczeństwa społecznego z pojęciem bezpieczeństwa socjalnego. Jednak jest to zbyt duże uproszczenie, gdyż bezpieczeństwo socjalne jest tylko jednym z elementów bezpieczeństwa społecznego. Bez względu na różne ujmowanie bezpieczeństwa społecznego, w obszarze zainteresowań tej dziedziny bezpieczeństwa zawsze pozostają społeczności lokalne, w tym rodzina – będąca najważniejszą i pierwotną komórką społeczną, w ramach której kształtują się postawy i wzorce obywateli. Notabene warto podkreślić, że rodzina świadczy o sile przetrwania i rozwoju społeczeństw.

Znaczenie społeczno-kulturowych czynników rozwoju nieustannie wzrasta. Wśród nich ważną pozycję zajmuje autorytet, gdyż zapewnia podstawę do budowania wartościowych i trwałych relacji międzyludzkich. Rozpoznanie roli autorytetu gminnych władz samorządowych w rozwoju społeczności lokalnych może przyczynić się do zmia-

ny perspektywy. Władze samorządowe postrzegane jedynie jako instytucje realizujące zadania publiczne zgodnie z przyjętym statutem, miałyby szansę przyjęcia perspektywy podmiotu działającego w oparciu o autorytet i efektywne przywództwo, niezbędne do ukierunkowanego i dynamicznego rozwoju kultury bezpieczeństwa społeczności lokalnych. W tym nurcie przedstawiciele władz lokalnych mieliby szansę realizacji swoich zadań ustawowych z pozycji lokalnych liderów, szanowanych i bliskich obywatelom.

Uwzględniając powyższe, w artykule skupiono się na wyjaśnieniu zjawiska szerzącej się przemocy w rodzinie oraz identyfikacji źródeł jej powstawania, a także konsekwencji – w aspekcie bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Podjęto również próbę określenia zależności między zjawiskiem przemocy w rodzinie a rolą autorytetu władz lokalnych w procesie kształtowania kultury bezpieczeństwa społeczności lokalnych.

Zawarte w artykule treści są rezultatem przemyśleń, obserwacji, krytycznej analizy literatury oraz badań własnych przeprowadzonych w gminie Buczek¹.

1. Aspekt autorytetu w kontekście bezpieczeństwa społecznego

Literatura przedmiotu podaje różne definicje bezpieczeństwa społecznego. Na potrzeby przedmiotowych rozważań przywołano ujęcie Waldemara Kitlera, który traktuje je jako rodzaj bezpieczeństwa narodowego i określa mianem procesu obejmującego „różnorodne działania (środki) w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, których zasadniczym celem jest przetrwanie, dobrobyt oraz zrównoważony rozwój społeczeństwa, przez: zapewnienie wysokiej jakości życia obywateli, rodziny i osób wymagających szczególnej troski, ich warunków bytowych, pracy, wypoczynku i dostępu do dóbr powszechnego użytku (m.in. dostęp do powszechnej edukacji, świadczeń socjalnych, Internetu, ośrodków kultury, bibliotek, muzeów, bazy sportowej i rekreacyjnej), a także przeciwdziałanie bezrobociu, rozwarstwieniu społecznemu i konfliktom społecznym” [1, s. 50–51]. To ujęcie w pełni oddaje istotę przedmiotowych rozważań, w ramach których omawiane będą destrukcyjne konsekwencje przemocy w rodzinie, obniżające jakość życia nie tylko najbliższych członków rodziny, ale też całej społeczności.

Z punktu widzenia dynamicznie przebiegającego procesu społecznych przemian, zasadniczego znaczenia nabiera zdolność społeczności lokalnych do samoorganizacji

¹ Badania zrealizowane na grupie 108 osób. 90 osób to młodzież z Zespołu Szkoły Podstawowej i Gimnazjum Publicznego w Buczku w wieku od 12 do 16 lat, a pozostałe 18 osób, to osoby dorosłe w wieku od 20 do 35 lat, mieszkające w gminie Buczek.

i działań na rzecz samodzielnego rozwiązywania swoich problemów. Ponadto o funkcjonowaniu i rozwoju owych społeczności stanowi też charakter więzi społecznych. Oczywiście im silniejsze są więzi, tym bardziej rozwinięte i otwarte na nowości są społeczności.

Trafnie konstatuje aspekt więzi Bożena Tużiak, pisząc „Słabe więzi, brak grupowej spójności, nieufność i dystans w kontaktach międzyludzkich utrudniają wzajemną komunikację i współpracę, a także ograniczają zdolność podejmowania inicjatyw zbiorowych. Wysoki poziom autorytetu lokalnych władz może być pomocny w odbudowaniu więzi społecznych i społecznego zaufania. Może również zmniejszać obawy przed ryzykiem oraz zachęcać do wysiłku i inicjatywy, stając się tym samym źródłem samoorganizacji społecznej. Może ponadto sprzyjać większej otwartości lokalnej społeczności na zmiany, pogłębiać ufność we własne możliwości, umacniać wolę działania dla dobra jednostki i całej zbiorowości” [2, s. 10].

Wobec powyższego, funkcjonowanie społeczeństwa powinno się opierać nie tylko na sile przetrwania, ale przede wszystkim na sile zaangażowania i chęci rozwoju, tak przedstawiciele władzy publicznej, jak i obywatele. Skuteczną siłą sprawczą tegoż procesu jest siła autorytetu.

Słownik wyrazów obcych podaje, że autorytet to „1. ogólnie uznana czyjaś powaga, czyjś wpływ, czyjeś znaczenie; mir. 2. Człowiek, instytucja itp. Cieszące się w jakiejś dziedzinie lub w opinii pewnych ludzi szczególnym poważaniem, uznaniem.” [3, s. 95].

Na potrzeby przedmiotowych rozważań odpowiednim ujęciem autorytetu zdaje się być propozycja Bogdana Szlachty, według którego autorytet to „kategoria opisująca w naukach o człowieku psychospołeczne zjawisko doniosłego wpływu wywieranego przez osobę lub instytucję na rozwój umysłowości lub stosunki między ludźmi, przyjmującymi uległe twierdzenia podmiotu autorytetu lub normy przezeń ustalone, odczuwającymi respekt i uznającymi jego powagę wynikającą ze zwierzchnictwa lub kompetencji” [4, s. 27].

W kontekście przedmiotowego ujęcia problemu, przedstawiciele władz lokalnych stoją przed trudnym wyzwaniem. Kwestia kształtowania bezpieczeństwa społeczności lokalnych, zwłaszcza w zakresie bezpieczeństwa rodziny, domaga się porzucenia schematów urzędniczego działania, opartego wyłącznie na procedurach i pracy „za biurka”. Autorytet społeczny osób i instytucji kształtuje się dzięki działalności wspierającej i przyjaznej ludziom. Ten rodzaj aktywności zaspokaja rzeczywiste potrzeby obywateli i realizuje prawa, pozostając jednocześnie w harmonii z interesem różnych osób i grup. Ze względu na uniwersalne funkcje społeczne autorytetu istotne jest, aby

w każdej społeczności lokalnej funkcjonowały wyraziste autorytety, uznawane za wzorce postępowania.

Warto jednak podkreślić, że nawet najbardziej szanowane autorytety nie są w stanie działać w pojedynkę. Poziom rozwoju społeczeństwa zależy również od świadomego zaangażowania obywateli. Człowiek jako kluczowy podmiot bezpieczeństwa powinien starać się w miarę możliwości podnosić swoją samoświadomość społeczną i samodyscyplinę. Jednakże musi to się odbywać przy pełnej partycypacji władz samorządowych, służb ratowniczych oraz innych podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Funkcjonowanie państwa oraz istotę odpowiedzialności obywatelskiej doskonale wyjaśnia Waldemar Kitler, pisząc „W państwie demokratycznym społeczeństwo jest jednak nie tylko przedmiotem troski władców – jako bezwolna masa w ich rękach, lecz jest twórczym aktorem i podmiotem jego funkcjonowania, motorem napędowym rozwoju, sukcesu (postępu) i gwarantem przetrwania. To ono wyznacza – m.in. poprzez swoich przedstawicieli – nie tylko zakres potrzeb stricte bytowych (socjalnych), dotyczących minimalnych standardów życia, lecz również reguły ochrony swych praw obywatelskich i rozwojowych we wszelkich przejawach swej aktywności (...)” [1, s. 51].

Państwo jest gwarantem bezpieczeństwa jednostki i grup społecznych. Jednak relacja państwo – obywatel powinna opierać się na współpracy i dialogu. Jest to ogromne wyzwanie współczesności – rozwijanie umiejętności identyfikacji potrzeb społecznych oraz artykułowania ich przez jednostki, przy jednoczesnym aktywnym udziale i odpowiedzialności władz publicznych. Umiejętności te są szczególnie ważne w kontekście walki o godność ofiar przemocy, a w rezultacie w kontekście zrównoważonego rozwoju lub regresji społeczności lokalnych.

Jak zauważył Philip Kotler – siłę narodową liczy się w dwóch wymiarach – jako „kapitał ludzki (produktywna wartość ludzi) i społeczny (wartość rodziny, społeczności oraz różnorodność organizacji, które łączą społeczeństwo w jedną całość)” [5, s. 139].

Wobec powyższego autorki podjęły się wyzwania zbadania zależności między poziomem autorytetu władz lokalnych w aspekcie kształtowania bezpieczeństwa społeczności lokalnych a stanem przemocy w rodzinie. Problem kryzysu autorytetu (m.in. rodzica, nauczyciela, osób doświadczonych) jest w kręgu zainteresowań psychologów, socjologów i pedagogów. Dlatego autorki szczególną uwagę skupiły wokół autorytetu władz lokalnych, gdyż w kontekście bezpieczeństwa rodzin i społeczności lokalnych, kwestia zaufania do władz determinuje poziom aktywności i wrażliwości obywateli na krzywdę innych, implikuje też dynamikę podejmowanych inicjatyw społecznych. W rezultacie pozwala to zrównoważyć wartość kapitału ludzkiego i społecznego, co

stanowi o sile danej społeczności lokalnej, ale przede wszystkim o sile narodowego systemu bezpieczeństwa RP.

Z założenia rodzina ma być miejscem, gdzie człowiek czuje się bezpiecznie, jest kochany i akceptowany, uczy się z radością przyjmować sukcesy oraz godnie znosić porażki. W artykule autorki pt. „Rola rodziny w kreowaniu kultury bezpieczeństwa społeczności lokalnych”, opublikowanym w ubiegłym roku w „Zeszytach Naukowych SGSP” nr 68, wspomniano już o niepodważalnej roli rodziny w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Taki model rodziny zapewnia stabilny fundament rozwoju jednostki, a w rezultacie również rozwój społeczeństwa. Jednak w pragmatyce funkcjonowania społeczności lokalnych takich idealnych modeli jest mało. Stopniowo ujawnia się problem przemocy w rodzinie, notabene przyjmującej coraz mniej dostrzegalne formy, czego przykładem jest przemoc psychiczna. Skala tego zjawiska jest trudna do zmierzenia, ale dzięki działalności organizacji pozarządowych, licznych fundacji i stowarzyszeń ofiary przemocy domowej zaczynają sygnalizować problem. Pozwala to na identyfikację tego typu zagrożeń wraz z poznaniem źródeł i skali problemu.

2. Zjawisko przemocy

Współcześnie przemoc i agresja są zjawiskami powszechnymi, które w mniejszym lub większym stopniu dotyczą każdego człowieka. Większość ludzi uważa, że przemoc to jedynie fizyczne znęcanie się nad drugim człowiekiem. Może ona przybierać również inne, mniej znane społeczeństwu formy, stąd przemoc można doświadczać w miejscu pracy (np. mobbing), w szkole, ale też coraz popularniejsza się staje przemoc i agresja obecna w sieci (tzw. „hejty”).

Jadwiga Mazur zdefiniowała przemoc jako „zespół atakujących, nadzorujących i kontrolujących zachowań, obejmujących przemoc fizyczną, przemoc seksualną i przemoc emocjonalną” [6, s. 13].

Definiując zjawiska przemocy, najczęściej uwzględnia się przynajmniej jedno z trzech kryteriów. „Pierwszym kryterium jest rodzaj zachowania sprawcy, drugim – intencje sprawcy, a trzecim – skutki przemocy” [por. 7, s. 3]. Kryteria te są niezwykle istotne i pomagają w prawidłowym identyfikowaniu źródeł problemu, a także przy stawianiu trafnych diagnoz na etapie udzielania pomocy ofiarom przemocy.

W literaturze często pojawiają się definicje oparte na kryterium trzecim. Jedna z takich definicji określa przemoc jako „wywieranie wpływu na ludzi, w którego wyniku

ich aktualny poziom rozwoju somatycznego i duchowego jest mniejszy niż potencjalny poziom tego rozwoju” [8, s. 14].

Przytoczone ujęcie jest niezwykle ważne w kontekście podjętych rozważań, gdyż najtrafniej oddaje istotę skutków wszelkich form przemocy w społeczeństwie. Analizując problem przemocy w ujęciu agresywnego wywierania nacisku, w sposób jednoznaczny można dostrzec modelowy ciąg zależności: przemoc – wycofanie/regres – zanik potencjału jednostki, a w konsekwencji utrata kapitału społecznego. Graficzne ujęcie zależności przedstawiono na rys. 1.

Rys. 1. Modelowy ciąg zależności w kontekście przemocy

Źródło: opracowanie własne

Przedstawiony na rys. 1 ciąg zależności jest ważny w kontekście przedmiotowych rozważań. Pokazuje bowiem, że nie ma takiej formy przemocy, która nie miałaby konsekwencji odczuwalnych w danej społeczności. Sukcesywny spadek poziomu rozwoju jednostki skutkuje obniżeniem poziomu aktywności jednostki w społeczeństwie, co w rezultacie przesądza o rozwoju państwa lub jego braku. Jeśli przemoc ma miejsce w rodzinie, to zawsze będzie pokrzywdzona szersza grupa ludzi. Bardzo często zaczyna się od braku więzi i relacji w rodzinie, potem zaniku relacji wśród znajomych czy w sąsiedztwie, co ostatecznie implikuje brak zaangażowania w życie społeczności lokalnej.

3. Wielowymiarowość problemu przemocy w rodzinie

Przemoc mającą miejsce w rodzinie i dotyczącą członków tej szczególnej grupy społecznej określa się jako przemoc domową lub przemoc w rodzinie. Kiedyś uważano, że dotyczy ludzi (rodzin) z tzw. marginesu społecznego. Jednakże rzeczywistość pokazuje, że od przemocy nie są wolne nawet rodziny uznawane w społeczeństwie za wzorowe.

W ustawie z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zapisano, że przemoc w rodzinie to „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą” [9, art. 2, pkt 2].

Ofiarą przemocy, w szczególności domowej, nigdy nie jest się jednorazowo. Przemoc domowa jest rozwijającym się i trwającym przez pewien okres czasu procesem. Proces ten opisać można w trzech następujących po sobie i cyklicznie się powtarzających fazach.

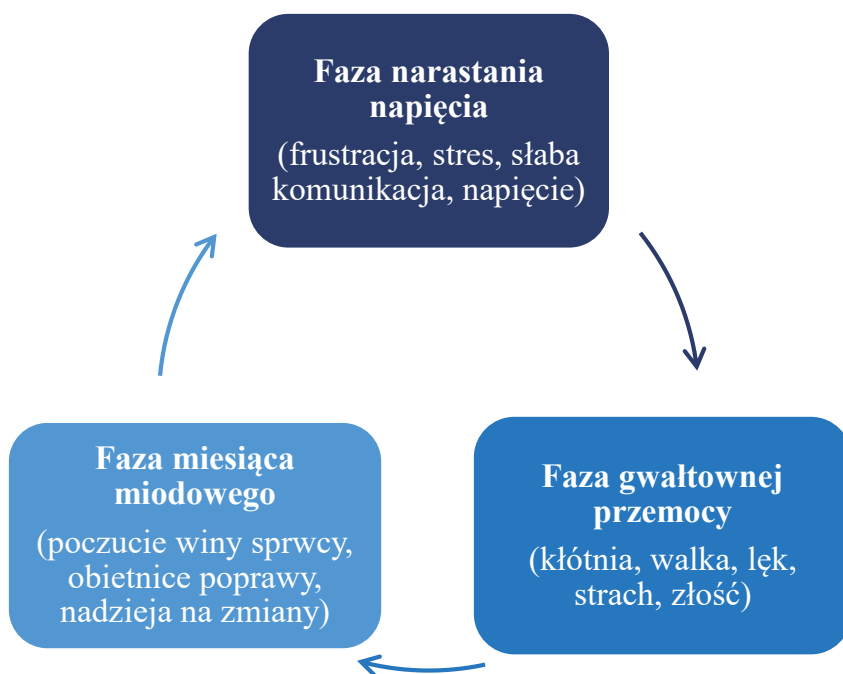
Pierwsza faza to tzw. faza narastania napięcia. Jej cechą charakterystyczną jest coraz bardziej wyczuwalny wzrost napięcia pomiędzy osobami (sprawcą i ofiarą). Wszystkie złe emocje agresor zaczyna wyładowywać na ofierze, a każdy nawet najdrobniejszy szczegół staje się odpowiednim pretekstem do wszczęcia awantury lub konfliktu. Ofiara przemocy w tej fazie zaczyna wyczuwać niebezpieczeństwo ze strony swojego oprawcy, a każdy atak agresji z jego strony stara się powstrzymać przez przeproszanie oraz dostosowywanie się do jego wymagań. Ponadto w fazie tej oprawca może spożywać więcej alkoholu lub innych substancji odurzających. Często ofiary stają się coraz bardziej nerwowe i niespokojne, mają problemy ze snem, tracą apetyt.

Druga faza nazywana jest fazą gwałtownej przemocy. Jest ona szczególnie dotkliwa dla ofiary, ponieważ to w tej fazie oprawca daje upust całemu napięciu i agresji, które w nim narastało. Chcąc podkreślić swoją siłę i przewagę, zaczyna bić. Ofiara stara się uspokoić „agresora” i chronić siebie, jednak zazwyczaj nie łagodzi to jego złości i ofiara poddaje się.

Z reguły faza ta jest krótka – trwa od kilku godzin do dwóch dni, ale cechuje ją ogromna brutalność. W skrajnych przypadkach skutki są widoczne w postaci siniaków, połamanych kości, ofiara odczuwa również wstyd, upokorzenie, przerażenie i nie może uwierzyć w to, co się stało.

Ostatnią fazą jest faza miodowego miesiąca, przez którą ofiara najczęściej pozostaje w cyklu przemocy. Oprawca zaczyna przeproszać, wyrażać żal i skruchę. Bardzo często „przekupuje” ofiarę prezentami, w przypadku przemocy (mężczyzna – kobieta) wiąże się z wyściami na kolację, przez co kobieta powoli zapomina o przykrych wydarzeniach i bólu, a także zaczyna odzyskiwać zaufanie do partnera i wierzy w jego poprawę. Faza jest stosunkowo krótka – po jakimś czasie powraca agresja i cykl się powtarza.

Opisane fazy tworzą tzw. „błędne koło przemocy”, przez które ofierze ciężko jest zwrócić się w odpowiednim czasie o pomoc. Graficzne ujęcie „błędneho koła przemocy” zaprezentowano w formie rys. 2.

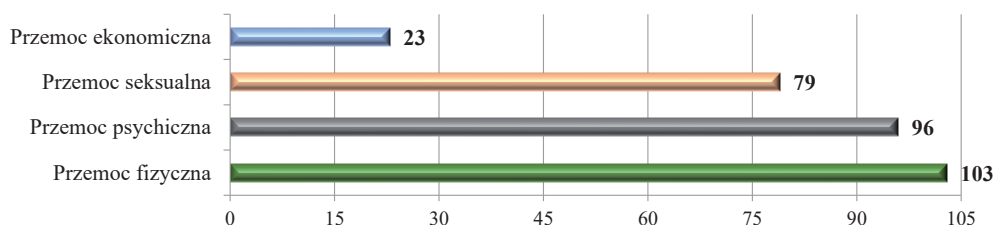
Rys. 2. Błędne koło przemocy

Źródło: opracowanie własne na podstawie [6, s. 33]

„W około 95% przypadków ofiarami (przemocy domowej – przyp. aut.) są kobiety i dzieci, a sprawcami mężczyźni” [10, s. 36]. Dlatego też fazy „błędneho koła przemocy” zostały opisane przy założeniu, że sprawcą jest mężczyzna, a ofiarą kobieta. Należy pamiętać jednak, że nie zawsze tak jest, ponieważ zarówno sprawcą, jak i ofiarą przemocy może być każdy z członków rodziny.

Sprawca, aby zyskać przewagę nad ofiarą i pokazać jej swoją władzę, wybiera i stosuje różne formy przemocy. Rodzajów (form) przemocy jest pięć – przemoc fizyczna, psychiczna, seksualna, ekonomiczna oraz zaniedbanie. Jednak najbardziej znane i najczęściej występujące to pierwsze trzy z powyżej wymienionych. Należy jednak mieć na uwadze, iż „różnicowane formy krzywdzenia występują łącznie. Przemoc fizyczna wiąże się z psychiczną, a przemoc seksualna obejmuje dwie pozostałe formy złego traktowania” [6, s. 34].

Prawdziwość powyższych stwierdzeń potwierdzają wyniki badań własnych, które wykazały, że wśród społeczności gminnej występuje wysoka świadomość problemu przemocy w rodzinie i znajomość różnych form przemocy. Mimo tego, to przemoc ekonomiczna jest tym najmniej znanym społeczeństwu rodzajem. Graficzne ujęcie wyników przeprowadzonych badań przedstawiono na rys. 3.

Rys. 3. Zestawienie uzyskanych odpowiedzi na pytanie dotyczące znanych respondentom form przemocy

Źródło: [13, s. 51]

Przemoc fizyczną traktować można jako „nieprzypadkowe obrażenia poniesione w wyniku przemocy ze strony sprawcy, z którym ofiara pozostaje w relacji bliskości. Polega na stosowaniu przymusu z użyciem przewagi fizycznej do podejmowania decyzji i działań niewygodnych i krzywdzących w odczuciu ofiary” [por. 6, s. 41; 12, s. 14].

Przemoc fizyczna i psychiczna w znacznej części pokrywają się ze sobą i najczęściej występują łącznie. Sprawca zadając ofierze ból fizyczny, chce nakłonić ją do podjęcia niekorzystnej dla niej decyzji, co powoduje, że wzmaga w niej ból psychiczny. Ofiara traci stopniowo poczucie własnej wartości i staje się bezradna.

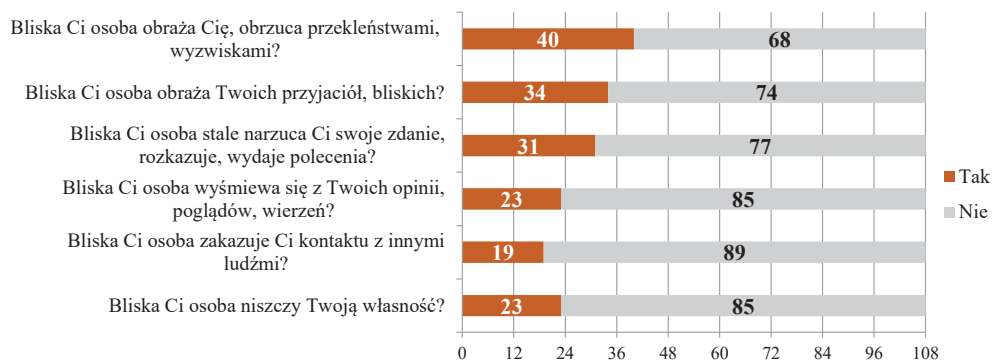
Przemoc psychiczna została nazwana przez jednego z amerykańskich psychoanalityków morderstwem duszy. W tego rodzaju przemocy najbardziej chodzi sprawcy o psychiczne zniszczenie ofiary. Sprawca osiąga to przez wszelkiego rodzaju działania,

czyli izolację, groźby, zastraszanie, poniżanie, kontrolowanie, ograniczanie kontaktów z innymi ludźmi czy też brak wsparcia i ciągłą krytykę. „Dla ofiary, w zależności od jej pozycji w rodzinie, w grupie, częstotliwości, z jaką ma miejsce (to zdarzenie czy zachowanie), może stać się okrutnym ciosem dla psychiki, pozostawiając w niej trwały ślad pozbawiający daną osobę godności i poczucia własnej wartości” [12, s. 19].

Przemoc seksualną wobec dzieci definiuje się w inny sposób niż przemoc seksualną w ogóle. Jednak mówiąc najprościej, w obydwu przypadkach określić ją można jako naruszenie czyjejs intymności.

Obecnie każdy człowiek w jakimś stopniu doznaje którejs z form przemocy. Występuje ona nie tylko w domu i od strony najbliższych, ale może dotknąć nas wszędzie, czy to w pracy, w szkole czy też na ulicy. Pociuszający jest jednak fakt, iż zjawisko to przestaje być tematem tabu, a ludzie doznający przemocy zdają sobie sprawę z tego, że są ofiarami i wiedzą, w jaki sposób przemoc może się objawiać. Jest to ważny krok do tego, aby ofiary zaczęły wyzwalać się z błędnego koła przemocy i z rąk swego oprawcy.

Kiedyś przemoc kojarzyła się z aktami fizycznymi, przede wszystkim z biciem. Jednak obecnie ustąpiła ona miejsca przemocy psychicznej. Jest to pewnego rodzaju odzwierciedlenie problemów współczesnego społeczeństwa dotyczących agresji, życia w ciągłym napięciu, nagromadzonych nerwów i chęci wyładowania ich na kimś. Potwierdzeniem powyższego są także wyniki badań własnych, które pokazują skalę doświadczania przez respondentów przemocy psychicznej. Przykłady przejawów tej formy przemocy zaprezentowano na rys. 4.

Rys. 4. Zestawienie uzyskanych odpowiedzi na pytanie dotyczące doświadczeń respondentów w kontekście różnych form przemocy psychicznej

Źródło: [10, s. 52]

4. Źródła przemocy w rodzinie

Na zjawisko występowania przemocy wpływa bardzo wiele różnego typu czynników. Zagrożenia te są bez wątpienia jednym z najbardziej znanych i największych zagrożeń powodujących przemoc, a mówiąc inaczej, są przyczyną powstawania przemocy.

Jedną z głównych przyczyn przemocy bez wątpienia są używki (alkohol, narkotyki). Osoba pod wpływem zarówno alkoholu, jak i narkotyków przestaje panować nad swoimi emocjami, staje się agresywna, nadpobudliwa, a jej zachowania często są niekontrolowane i nieadekwatne do sytuacji. Taka osoba czasami sprowokowana, a czasami zupełnie bezpodstawnie, zaczyna wyładowywać na członkach rodziny wszystkie swoje złe emocje, przez co stają się oni ofiarami różnego rodzaju form przemocy.

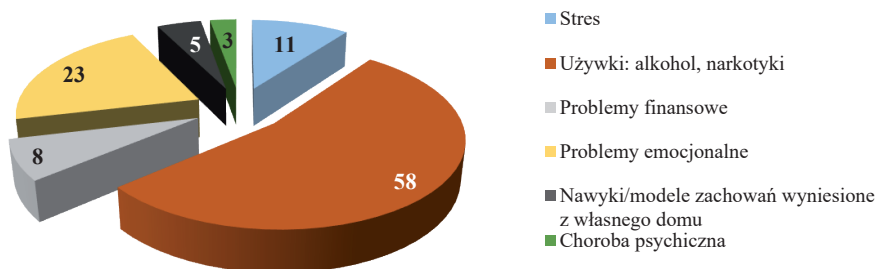
Problemem współczesnego społeczeństwa są bez wątpienia problemy finansowe, co w niektórych przypadkach prowadzić może do skrajnej biedy. Ubóstwo, brak perspektyw na zdobycie środków do życia, brak możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb własnych i swoich bliskich może spowodować rozwój przemocy. Sprawcą w tym przypadku jest przeważnie ojciec (głowa rodziny), który odreagowuje swoje frustracje zarówno słownie, jak i fizycznie.

Powiedzenie „przemoc rodzi przemoc” jest jak najbardziej trafne i uzasadnione, ponieważ „przemoc sama w sobie jest najmocniejszym zjawiskiem przemocotwórczym” [13, s. 17]. Osoba, która doświadczyła przemocy, często powiela zachowanie swojego oprawcy. Mając już własną rodzinę, wyładowuje swój gniew i agresję na osobach bliskich. „To właśnie jest skutek przekazywania negatywnych wzorców i niezwalczania przemocy, przez co nieodpowiednie zachowania i schematy występujące w rodzinie przechodzą na kolejne pokolenia” [10, s. 37].

Wszystkie wymienione i opisane zagrożenia społeczne, a co za tym idzie przyczyny powstawania przemocy, są znane wśród społeczności lokalnych. Dowodem są wyniki badań własnych. Społeczność lokalna gminy Buczek, świadoma skali problemu przemocy w rodzinie, wskazała na trzy kluczowe przyczyny – używki, problemy finansowe i emocjonalne. Graficzne ujęcie wyników przedstawiono na rys. 5.

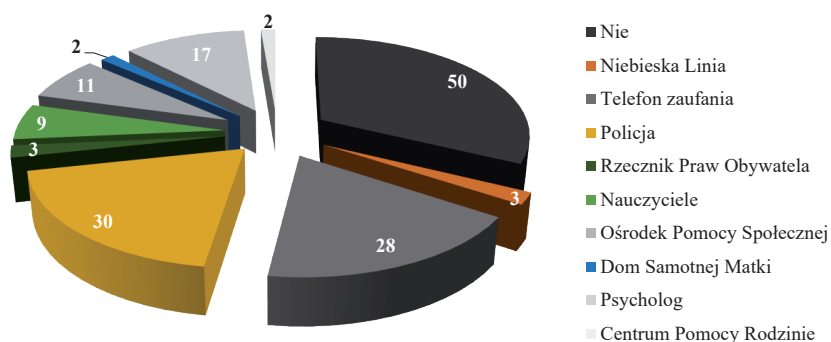
W kontekście siły autorytetu władz i instytucji lokalnych warto nadmienić, że poziom świadomości społecznej w kontekście wiedzy o miejscach, gdzie można udać się z prośbą o wsparcie i jakie formy przekazu, komunikowania społecznego należy przyjąć, żeby podnieść świadomość społeczną obywateli z zakresu przemocy w rodzinie, jest bardzo niski. Z pewnością jest to zagadnienie wymagające reakcji władz lokalnych i licznych przedsięwzięć aktywujących pracowników odpowiedzialnych za ten obszar aktywności gminnych.

Graficzne ujęcie wyników badań zaprezentowano na rys. 6 i 7.

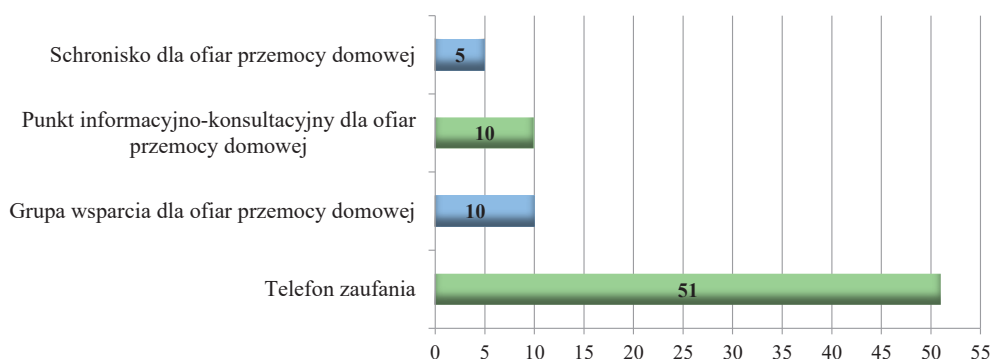
Rys. 5. Zestawienie uzyskanych odpowiedzi na pytanie dotyczące najczęstszych zdaniem respondentów przyczyn przemocy w rodzinie

Źródło: [10, s. 54]

Rys. 6. Zestawienie uzyskanych odpowiedzi na pytanie dotyczące stopnia znajomości miejsc, gdzie ofiara przemocy może uzyskać wsparcie, pomoc

Źródło: [10, s. 55]

Rys. 7. Zestawienie uzyskanych odpowiedzi dotyczących możliwości działania na rzecz pomocy ofiarom przemocy domowej

Źródło: [10, s. 57]

Zaprezentowana szczegółowa analiza zjawiska przemocy w rodzinie, poparta wynikami badań zrealizowanych w gminie Buczek, może z pewnością stanowić cenne źródło wiedzy, jak identyfikować źródła problemów i metodycznie budować scenariusze programów prewencyjnych w kontekście redukcji skali przemocy w rodzinie. Rzetelnie zidentyfikowane źródła problemu (określone mianem punktów krytycznych), determinują postawienie trafnej diagnozy oraz wdrożenie efektywnych działań profilaktycznych.

Zrealizowane badania pozwoliły autorkom opracować kartę identyfikacyjną punktów krytycznych wraz z autorskimi rekomendacjami zmian (tabela 1).

Tabela 1. Karta identyfikacyjna punktów krytycznych w gminie Buczek wraz z rekomendacjami zmian

Lp.	Punkty krytyczne analizy	Rekomendacje
1.	<p>Brak zaangażowania władz lokalnych (w tym dzielnicowego) – mieszkańcy gminy nie mają zaufania do władzy i funkcjonariuszy lokalnych, przez co nie mają odwagi zwracać się do nich o pomoc.</p> <p>Władze lokalne i dzielnicowy nie są widoczni wśród społeczności (władza „zza biurka”).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjście „zza biurka” i bardziej czynny udział w życiu społeczności lokalnej; • pokazanie zainteresowania problemami społeczności; • organizowanie spotkań z mieszkańcami; • organizowanie spotkań z władzami i funkcjonariuszami; • wybór przedstawiciela mieszkańców (lidera lokalnego), który będzie się kontaktował z władzami lokalnymi.
2.	<p>Nieznajomość instytucji oferujących wsparcie i pomoc dla ofiar przemocy – brak informowania ludności o istniejących w gminie instytucjach i udzielanych przez nich formach pomocy.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozpowszechnianie informacji o działaniach podejmowanych przez instytucje (np. poprzez organizowanie stoisk informacyjnych podczas festynów lokalnych); • wyjście do ludzi i oferowanie im chęci pomocy (np. przez umożliwienie spotkań indywidualnych z władzami gminy „gmina w terenie”); • przekazywanie społeczności aktualnych informacji o pracy instytucji i o tym, czym dokładnie się zajmuje oraz w jaki sposób może pomóc.

cd. Tabeli 1.

Lp.	Punkty krytyczne analizy	Rekomendacje
3.	Brak warsztatów, spotkań i spektakli, na których zostałaby poruszona problematyka przemocy w rodzinie – według respondentów jest to najbardziej skuteczne działanie profilaktyczne. Niestety w gminie nie są organizowane tego typu przedsięwzięcia. Może to być spowodowane brakiem inicjatywy władz lokalnych, ale może to być podyktowane brakiem zaangażowania społeczności.	<ul style="list-style-type: none"> • organizowanie spotkań, warsztatów i spektakli, nawet w ramach godzin wychowawczych; • zaangażowanie dyrektora szkoły i wychowawców; • bardziej zindywidualizowane podejście do potrzeb uczniów; • zapewnienie potrzeby więzi i relacji interpersonalnych.
4.	Zdecydowany brak czynnych form pomocy (dominującą formą jest telefon zaufania) – gmina zapewnia wsparcie ofiarom przemocy tylko w sposób pośredni, nie angażuje swoich sił i środków w bezpośrednie formy pomocy.	<ul style="list-style-type: none"> • postawienie na czynne formy pomocy; • zapewnienie potrzeby więzi interpersonalnych; • zorganizowanie punktu informacyjno-konsultacyjnego, nawet w ramach działalności gminnego ośrodka pomocy społecznej.
5.	Brak systemowych rozwiązań w instytucjach lokalnych w ramach identyfikacji potrzeb mieszkańców – gmina postawiła na działania profilaktyczne, które według respondentów są najmniej skuteczną formą działania tj. książki w gminnej bibliotece, ulotki i broszury.	<ul style="list-style-type: none"> • zaangażowanie pracowników w opracowywanie nowych pomysłów; • rozwijanie umiejętności analitycznych wśród pracowników instytucji lokalnych; • prowadzenie badań pilotażowych w celu identyfikacji potrzeb mieszkańców.

Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Większość nurtujących zagadnień związanych z problemem przemocy w rodzinie skupia się wokół trudności z uzyskaniem wsparcia. Istnieje problem z rozpowszechnianiem

informacji dotyczących instytucji zajmujących się kompleksowo udzielaniem pomocy ofiarom przemocy.

Przemoc w rodzinie, jak już wspomniano, nie jest zjawiskiem prostym do identyfikacji. Powodem tego jest trudność przerwania milczenia ofiar. Z perspektywy osób poszkodowanych, ujawnienie problemu jest niekiedy krępujące, a czasem nawet poniżające. Długotrwałe doświadczanie agresji nie dodaje odwagi i nie rozwija asertywności. Wręcz przeciwnie, przemoc sprawia, że ofiara staje się załęczniona, zamknięta i bardzo wycofana. Raczej trudno jej zaufać komukolwiek, dlatego tak ważna jest atmosfera zaufania i otwartości ze strony instytucji realizujących zadania ustawowe z zakresu bezpieczeństwa społecznego. Niestety nadal dość powszechne jest instrumentalne podejście urzędników pracujących w ośrodkach pomocy społecznej lub w urzędach gminnych do problemu przemocy w rodzinie.

Wobec tak nakreślonej sytuacji problemowej, szczególnego znaczenia nabiera siła autorytetu społecznego oparta na efektywnym przywództwie. Autorytet jako zagadnienie związane z kapitałem społecznym (szczególnie w sferze zaufania i solidarności społecznej) determinuje skuteczność kształtowania kultury bezpieczeństwa społeczności lokalnych. Dzięki zaangażowaniu i byciu blisko spraw obywatelskich można zdobywać zaufanie i szacunek społeczeństwa, które ułatwia otwarcie się i zaufanie wśród osób potrzebujących pomocy.

Konkludując, tylko w atmosferze wzajemnego szacunku, otwartości i zaufania można rozważać rozwój aktywności na rzecz społeczności lokalnych. Społeczeństwo zamknięte, ulegające alienacji i borykające się z brakiem wrażliwości społecznej nie jest w stanie zbudować siły narodowej. To wymiar lokalnego patriotyzmu i lokalnego braterstwa stanowią o zrównoważonym rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego danej społeczności lokalnej, a w rezultacie całego państwa. Dopelnieniem zaś wszystkiego jest siła autorytetu społecznego przedstawicieli władz publicznych.

Wobec powyższego uzasadnionym jest stwierdzenie, że rola autorytetu społecznego przedstawicieli władz publicznych, w kontekście minimalizowania zagrożeń przemocy w rodzinie, jest ogromna. Znaczenie roli autorytetu jest tak samo ważne w fazie działań prewencyjnych, jak i w fazie reagowania na zaistniały problem. Skuteczne kształtowanie kultury bezpieczeństwa społeczności lokalnych domaga się efektywnego przywództwa opartego na sile autorytetu i zaangażowania społecznego.

Literatura

- [1] Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
- [2] Tuziak B., *Autorytet władz gminnych a rozwój społeczności lokalnych. Studium socjologiczne*, SCHOLAR, Warszawa 2014.
- [3] *Słownik wyrazów obcych*, Wydanie nowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- [4] Szlachta B., *Autorytet* [w:] Szlachta B. (red.), *Słownik społeczny*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2004.
- [5] Kotler P., Jatusripitak S., Maesincee S., *Marketing narodów, Strategiczne podejście do budowania bogactwa narodowego*, tłum. M. Potkaniawski, Profesjonalna Szkoła Biznesu, Kraków 1999.
- [6] Mazur J., *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2002.
- [7] *World report on violence and health – abstract*, Geneva 2002.
- [8] Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1994.
- [9] Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. Nr 180 poz. 1493 z późn. zm).
- [10] Józwiak M., *Przemoc wobec kobiet w rodzinie. Niezbędnik psychologa*, Centrum Praw Kobiet, Warszawa 2007.
- [11] Badura-Madej W., Dobrzyńska-Mesterhazy A., *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- [12] Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, „Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego” 2017, nr 99.
- [13] Parada M., *Wpływ przemocy w rodzinie na bezpieczeństwo społeczności lokalnej*, praca licencjacka, Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2018.
- [14] Dąbrowska E., *Przemoc w rodzinie jako zjawisko społeczne* [w:] E. Kowalewska-Borys (red.), *Problematyka przemocy w rodzinie. Podstawowe środki prawne ochrony osób pokrzywdzonych*, Difin, Warszawa 2012.
- [15] Wojakowska M., Parada M., *Rola rodziny w kreowaniu kultury bezpieczeństwa społeczności lokalnych*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2018, nr 68.